

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาของโครงการ

ช่างหลวง โดยที่ศาสตร์แขนงนี้เกือบจะ สูญหายไป ในครั้งเสีย กรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 แต่ด้วยพระปรีชาสามารถ ของสมเด็จพระเจ้าตากสิน มหาราช และปฐมกษัตริย์ ราชวงศ์จักรี แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ทรงให้ รวบรวมและฟื้นฟูศาสตร์แขนงนี้ได้กระจัดกระจาย อันเหตุจากภัยพิบัติของชาติ ในครั้งนั้น ให้กลับมาใหม่

แต่น่าเสียดาย ที่ชนรุ่นหลัง อาจไม่ได้ สังเกตและเห็นถึงคุณค่า หรือไม่มีโอกาสได้ศึกษา ใน มรดกไทยชั้นนี้เพราะ สภาพเร่ง เร้า ทาง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ในเมืองใหญ่ซึ่งได้รับอิทธิพล ค่านิยมและ วัฒนธรรมของต่างชาติอยู่ทุกขณะในเวลานี้

ช่างสิบหมู่ หรือกรมช่างสิบหมู่ ได้รับการจัดตั้งขึ้นครั้งแรกเมื่อใดนั้น ไม่ปรากฏหลักฐานระบุแน่ชัด แต่มีร่องรอยหลักฐานบางสิ่ง ช่วยให้คาดคะเนได้ว่า เมื่อสมัยแรกสถาปนากรุงศรีอยุธยานั้นมีข้อความในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาหลายฉบับกล่าวถึง การที่พระเจ้าแผ่นดินโปรดให้สถาปนา พระมหาปราสาท พระราชมณเฑียร ขึ้นเป็นที่ประทับ การสร้างพระวิหาร พระมหาธาตุเจดีย์ และบรรดาเครื่องสำหรับแสดงยศ เช่น เจียดทอง กระบี่ เสลี่ยงงา ที่ได้พระราชทานเป็นบำเหน็จแก่ขุนนาง สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นด้วยฝีมือช่างในแขนงต่าง ๆ ซึ่งจากพงศาวดาร กล่าวไว้ว่า ในรัชสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ พระเจ้าแผ่นดิน พระองค์ที่ ๘ แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้โปรดให้ตราพระอัยการ ตำแหน่งนาพลเรือน และนาทหารขึ้นให้เป็น ระเบียบในการบริหารราชการ ในตราพระอัยการนี้มีที่ระบุถึง “กรมช่างสิบหมู่” อยู่ด้วย ซึ่งกรมช่างสิบหมู่เมื่อสมัย

กรุงศรีอยุธยา นี้ ได้รับราชการสนองพระราชดำริ และพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดินแต่ละรัชกาลมาโดยตลอดจวบจนรัชกาลปัจจุบัน ก็ยังคงปรากฏผลงานช่างสิบหมู่แต่ครั้งอดีตอยู่ทั่วไป ตามโบราณสถานและโบราณวัตถุต่าง ๆ ในประเทศ

ช่างสิบหมู่ประกอบด้วยช่างในแขนงต่าง ๆ ดังนี้ คือ ช่างเขียน ช่างมุก ช่างแกะ ช่างหุ่น ช่างปั้น ช่างปูน ช่างรัก ช่างบุ ช่างกลึง ช่างหล่อ ช่างไม้สูง ช่างสลัก ช่างไม้ ช่างฉลุกระดาษ

คำว่า “ช่างสิบหมู่” ซึ่งเป็นนามของช่างหลวงนี้ กล่าวโดยเฉพาะคำว่า สิบ ได้เพี้ยนมาจาก สิบป ซึ่งเป็นการซ้ำคำที่มีความหมายว่า ศิลป ซึ่งในการเขียนก็ได้ผิดเพี้ยนไป กลายเป็นสิบป จึงเป็นเหตุให้คำว่า สิบป กร่อนกลายเป็น สิบ ไปในที่สุด

กรมช่างสิบหมู่ นี้ถือได้ว่าเป็นสถาบันผลิตช่างศิลปะแบบไทย งานของช่างสิบหมู่แต่ ละสาขา ที่ได้รับการสร้างสรรค์ และแสดงออกให้เห็น ช่างพื้นบ้านสามารถนำไปเป็นแบบแผน สร้างสรรค์งานศิลปะให้แพร่หลายออกไป ช่างสิบมู้อย่างควรกล่าวได้ว่าเป็นสถาบันที่คงความเป็นเอกลักษณ์ของงาน ช่างศิลปกรรมแบบไทย แต่เมื่อเวลาผ่านไป เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มาเป็นระบอบประชาธิปไตย ทำให้ต้องปรับระบอบและแบบแผนที่เป็นระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์แต่เดิมให้เข้ากับระบอบการปกครองใหม่ กรมช่างสิบหมู่ ก็เป็นส่วนราชการ ในระบอบเดิม จึงย่อมได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ครั้งนั้น และเป็นเหตุให้กรมช่างสิบหมู่ หมดบทบาทสำคัญที่จะจรรโลงศิลปะกรรมแบบไทยประเพณี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ทาง ศิลปะของไทยไว้ได้ต่อไปและเป็นการสิ้นสภาพของกรมช่างสิบหมู่ ที่เคยดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องเป็น เวลานั้นศตวรรษไปจากสยามประเทศ ไม่อาจฟื้นฟูให้กลับคืนมาอย่างครบถ้วนตราบเท่าปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ข้าพเจ้าจึงเสนอหัวข้อวิทยานิพนธ์เป็นโครงการที่เป็นศูนย์ฝึกอบรมและเผยแพร่งาน ช่างฝีมือแขนงต่างๆของไทยที่นับวันจะถูกกลืนเลือนไป

สถาปัตยกรรมไทยในสมัยก่อน เช่น อาคารทางศาสนา วัง อาคารที่ใช้ประกอบพิธี ต่างๆ ซึ่งที่กล่าวมาจะมีผลงานทางช่างสิบหมู่เป็นองค์ประกอบทั้งสิ้น ในการออกแบบโครงการนี้จะ ศึกษาด้านการรับรู้ทางสถาปัตยกรรม (Perception) โดยเน้นในเรื่องของ รูปทรง (Mass) รูปร่าง (Form) และที่ว่าง (Space) ยกตัวอย่างเช่น ลายรดน้ำที่ส่วนใหญ่ปรากฏตามบานประตู บาน หน้าต่างของอาคารทางศาสนา การจะชื่นชมความประทับใจในงานลายรดน้ำนี้จะต้องมองใน สภาพแสงน้อยๆ อย่างแสงเทียน เพื่อสะท้อนความเปล่งปลั่งของสีทอง ดังจะเห็นได้ว่า ลายรดน้ำมี ผลต่อตัวสถาปัตยกรรม ซึ่งผลเหล่านี้จะนำมาประยุกต์ในการออกแบบโครงการนี้

พื้นที่โครงการตั้งอยู่ใกล้กับสถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร อีกทั้งในพื้นที่ยังมีสวน และอาคารอื่นๆที่ช่วยส่งเสริมโครงการ นอกจากนี้ใช้เป็นสถานที่ฝึกอบรมและเผยแพร่แล้วยัง สามารถเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจได้อีกด้วย

2. เป้าหมายของโครงการ

2.1 เพื่อเป็นศูนย์จัดแสดงศิลปวัฒนธรรมไทย โดยเน้นไปในด้านงานช่างฝีมือแขนงต่างๆ เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดี เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของประเทศ

2.2 เพื่อเป็นศูนย์ค้นคว้า เผยแพร่ให้ความรู้ เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของไทยในด้านงานช่างฝีมือแขนงต่างๆ รวมทั้งชาวสาร วิชาการด้านต่างๆแก่ประชาชนทั่วไป

2.3 เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ หาความบันเทิงและแลกเปลี่ยนความรู้ของผู้คนที่สนใจ

3. วัตถุประสงค์และขอบเขตของวิทยานิพนธ์

3.1 วัตถุประสงค์

3.1.1 ศึกษาการออกแบบโดยนำเอกลักษณ์ของงานสถาปัตยกรรมไทย ทางด้านการจัดที่ว่าง รูปแบบมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับประโยชน์ใช้สอยของอาคารสถาปัตยกรรมร่วมสมัยในประเทศ

3.1.2 ศึกษาสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มคนที่ใช้ชีวิตเกี่ยวกับช่างฝีมือแขนงต่างๆซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะเฉพาะของสังคม วัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อในปัจจุบัน

3.1.3 ศึกษารายละเอียดอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบ เช่น การออกแบบสวนฝึกสอน การจัดภูมิทัศน์ ระบบสัญญาณในต่างๆในโครงการ

3.1.4 ศึกษาพฤติกรรมของผู้ใช้โครงการและกิจกรรมอื่นๆเพื่อการจัดทำโปรแกรม

3.1.5 ศึกษากิจกรรมที่รองรับความต้องการของชุมชน

3.2 ขอบเขตของวิทยานิพนธ์

3.2.1 ศึกษาและออกแบบอาคารที่เกี่ยวข้องกับงานช่างฝีมือแขนงต่างๆ โดยคำนึงถึงลักษณะสถาปัตยกรรมไทยทางด้าน Mass Form และ Space ที่สื่อถึงลักษณะของโครงการ

3.2.2 ส่วนเผยแพร่ความรู้และสอนการทำงานช่างฝีมือแขนงต่างๆ

3.2.3 ส่วนที่เป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจและร้านค้าต่างๆ

3.2.4 ส่วนบริหารงานด้านต่างๆ

3.2.5 ที่จอดรถ

4. วิธีดำเนินงาน

4.1 ศึกษาและเก็บข้อมูล ได้แก่

4.1.1 ขั้นปฐมภูมิ ได้แก่การขอสัมภาษณ์ผู้มีความรู้ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาของวิทยานิพนธ์

4.1.2 ขั้นทุติยภูมิ ได้แก่ การศึกษาเพื่อนำมาอ้างอิงในการออกแบบ รวมถึงการวางแผนการเลือกใช้ที่ดินของโครงการโดยการศึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตำรา เอกสาร

4.1.3 การจัดระเบียบข้อมูล โดยการแยกข้อมูลที่หามาได้ออกเป็นหมวดต่างๆ

4.1.4 การวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำมากำหนดขอบเขตของโครงการ เช่น จำนวนผู้ใช้สอย บุคลากร จำนวนพื้นที่ใช้สอย ตำแหน่งที่ตั้งโครงการ

4.1.5 สรุปข้อมูล ทำการออกแบบโครงการโดยใช้ข้อมูลที่หามาได้

5. ขั้นตอนออกแบบ

5.1 วิเคราะห์ที่ตั้งโครงการ และจัดทำความสัมพันธ์ของพื้นที่ใช้สอยในส่วนต่างๆ

5.2 เริ่มออกแบบขั้นต้น โดยประมวลข้อมูลที่ได้ศึกษาเป็นแนวทางไว้แล้วมาพิจารณา

5.3 ทำแบบร่าง และพัฒนาแบบ

5.4 นำเสนองานขั้นสุดท้าย

5.5 จัดทำเอกสารวิทยานิพนธ์

6. แหล่งข้อมูล

6.1 ฝ่ายช่างสิบหมู่ สถาบันศิลปกรรม กรมศิลปากร

6.2 ศูนย์ฝึกอบรมช่างสิบหมู่ จ.สุพรรณบุรี

6.3 กองสถาปัตยกรรม กรมศิลปากร

6.4 กองศิลปศึกษา กรมศิลปากร

6.5 ศูนย์ศิลปาชีพ บางไทร จ.อยุธยา

6.6 ฝ่ายออกแบบสถาปัตยกรรม สำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

6.7 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

6.8 สำนักผังเมืองกรุงเทพมหานคร

6.9 ค้นคว้าจากเอกสารอ้างอิง สิ่งพิมพ์ รายงานวิจัย และวิทยานิพนธ์ต่างๆ

(i)6.10 ค้นคว้าจากสื่อต่างๆ เช่น WebSite และ Internet

6.11 case study

มหาวิทยาลัยศิลปากร สงวนลิขสิทธิ์